

Taalcompetentie getoetst

Visie op centraal toetsen in
het onderwijs Nederlands

Taalcompetentie getoetst

Visie op centraal toetsen in
het onderwijs Nederlands

Inhoud

Inleiding	7
1 ‘Taalcompetentie’, ‘toetsen’ en ‘centraal toetsen/centraal toetsprogramma’: duiding van de kernbegrippen	9
1.1 Taalcompetentie	9
1.2 Toetsen	10
1.3 Centraal toetsen	10
2 Centraal toetsen en de ontwikkeling van taalcompetentie	13
2.1 Bepalende principes	13
2.2 Implicaties	15
3 Beleidsaanbevelingen	17
Aanbeveling 1 – Stimuleer het gebruik van toetsresultaten in functie van leren en ontwikkeling	17
Aanbeveling 2 – Zet in op criteriumgerelateerd toetsen bij het centraal toetsen van Nederlands	17
Aanbeveling 3 – Beklemtoon het belang van aandacht voor ‘authenticiteit’, ‘relevantie’, ‘toegankelijkheid’ en ‘ontwikkelingsgerichtheid’ in centrale toetsen Nederlands	18
Referenties	19
Begeleiding en advies	21
Colofon	22

Inleiding

In opdracht van de Vlaamse en Nederlandse ministers van onderwijs publiceerde het Algemeen Secretariaat van de Taalunie in 2017 *Iedereen taalcompetent!*, een visie op de rol, de inhoud en de positie van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw. De tekst kwam tot stand in een brede samenwerking met tal van betrokkenen bij het onderwijs Nederlands, waaronder leraren, lerarenopleiders, onderwijsbegeleiders, onderwijsonderzoekers en onderwijsinspecteurs. Aanleiding voor de tekst was de aankomende curriculumvernieuwing in het Vlaamse en Nederlandse leerplichtonderwijs. Met de tekst wilde het Algemeen Secretariaat de uitgangspunten neerzetten voor het nieuw te ontwikkelen curriculum voor het onderwijs Nederlands in Vlaanderen en Nederland.

Centraal in *Iedereen taalcompetent* staat de notie ‘taalcompetentie’: het aangeleerde vermogen om taal doelgericht te gebruiken in verschillende contexten. De ontwikkeling van taalcompetentie dient een breed belang: voor de samenleving omdat taalcompetentie bijdraagt aan deelname en verbinding, maar ook voor elke burger individueel die, indien taalcompetent, zelfredzamer wordt, betere kansen krijgt om maatschappelijk en professioneel deel te nemen en over een sterke talige basis beschikt om een leven lang te leren.

Na vaststelling van de tekst door het Comité van Ministers van de Taalunie, waar de Vlaamse en Nederlandse bewindslieden voor onderwijs deel van uitmaken, is de intentie uitgesproken om de ontwikkeling van taalcompetentie centraal te stellen in het Vlaamse en Nederlandse onderwijs

(Nederlands). Een dergelijk engagement is niet vrijblijvend. De ontwikkeling van taalcompetentie centraal stellen grijpt immers in op de manier waarop het curriculum wordt opgebouwd, welke leraarcompetenties worden verwacht, maar ook op hoe taal, taalverwerving en taalontwikkeling worden getoetst. Met name dat laatste is op dit moment bijzonder actueel. In Vlaanderen wordt werk gemaakt van Vlaanderen-brede toetsen op de scharniermomenten in de schoolloopbaan van leerlingen. Deze toetsen hebben de bedoeling om taal en taalontwikkeling in het Nederlands te meten. In Nederland zijn de eindexamens Nederlands met name voor havo en vwo onderwerp van discussie en wordt nagedacht over of en hoe deze toetsen eventueel anders kunnen worden vormgegeven. Deze ontwikkelingen nodigen uit om na te denken over hoe toetsing in lijn te krijgen is met de beoogde taalcompetentieontwikkeling en hoe een toetsinstrumentarium daar positief aan kan bijdragen.

Met deze tekst wil het Algemeen Secretariaat van de Taalunie principes formuleren voor een kwaliteitsvol centraal toetsprogramma Nederlands, dat niet alleen talige kennis of vaardigheden, maar ook taalcompetentie toetst. Mits een centraal toetsprogramma verantwoord ingezet wordt, kan het een positief terugslag-effect hebben op leerlingen, het onderwijs en de samenleving waarmee de ontwikkeling van taalcompetentie kan worden gestimuleerd.

Deze tekst bestaat uit drie delen. In het eerste deel wordt duiding gegeven bij de kernbegrippen

in deze tekst: 'taalcompetentie', 'toetsen', 'centraal toetsen' en 'centraal toetsprogramma'. In het tweede deel wordt stilgestaan bij wat centrale toetsing kan betekenen voor de ontwikkeling van taalcompetentie, en worden vier basisprincipes belicht die cruciaal zijn voor kwaliteitsvolle centrale toetsing Nederlands die de ontwikkeling van taalcompetentie bevordert. Vervolgens worden enkele aanbevelingen geformuleerd die erop gericht zijn om wat in deze tekst wordt beschreven ook in de praktijk te doen werken.

Deze tekst maakt deel uit van de visie van de Taalunie op onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw, waarin 'de ontwikkeling van taalcompetentie' centraal staat.

1 ‘Taalcompetentie’, ‘toetsen’ en ‘centraal toetsen/centraal toetsprogramma’: duiding van de kernbegrippen

1.1 Taalcompetentie

Taalcompetentie is het vermogen om in verschillende contexten doelgericht om te gaan met taal. Bij taalcompetentie gaat het erom dat de taalgebruiker, bewust en afgestemd op de context, een mix van talige kennis, vaardigheden en attitudes weet in te zetten. Taalcompetentie stelt de taalgebruiker in staat om volwaardig deel te nemen aan het maatschappelijke en professionele leven en om binnen deze domeinen (persoonlijke) doelen te realiseren. Wanneer het in wat volgt gaat over ‘taalcompetentie’ en ‘taalcompetent handelen’, gaat het over taalcompetentie en taalcompetent handelen in het Nederlands. Dat neemt niet weg dat deze concepten ook bruikbaar zijn voor (het onderwijs in) andere talen, maar gezien de opdracht van de Taalunie, ligt de focus in deze tekst op taalcompetentie en taalcompetent handelen in relatie tot het Nederlands.

Samenspel tussen kennis, vaardigheden en attitudes

Bij taalcompetentie gaat het dus om het complexe samenspel tussen talige kennis, talige vaardigheden en taalattitudes. ‘Talige kennis’ omvat wat de leerling bewust en onbewust weet over allerlei aspecten van de taal, het taalgebruik en het taalsysteem: kennis van spelling, van de relatie tussen klanken en letters, van register, van

tekststructuren, maar ook kennis van leesstrategieën, van communicatiestrategieën, kennis van woorden en woordgebruik, van teksten en tekstsoorten, van wat je moet doen om een lange, complexe informatieve tekst te kunnen overzien en begrijpen, enz. ‘Talige vaardigheden’ vatten de kunde om een talige handeling uit te voeren, bijvoorbeeld kunnen schrijven (schrijfvaardigheid), een tekst kunnen lezen (leesvaardigheid), een presentatie kunnen geven (spreekvaardigheid) of een aflevering uit een podcast kunnen beluisteren (luistervaardigheid). ‘Taalattitudes’ verwijst naar de houding ten opzichte van taal, van het eigen taalgebruik maar ook ten opzichte van de eigen taalcompetentie. Het gaat onder andere om een positieve talige grondhouding ten opzichte van (de te verwerven) taal, om interesse hebben in taal, om spreekdurf, om leesplezier, over het zelfbeeld als taalgebruiker en de bereidheid om je uit te drukken op een manier die past bij de context.

Samenhang

Inherent aan taalcompetentie is de onderlinge samenhang, het samenspel, tussen talige kennis, talige vaardigheden en taalattitudes. Welke van deze aspecten op welk moment het meest doorweegt, is afhankelijk van de context of situatie, maar ook van de fase van ontwikkeling waarin de leerling zich bevindt. Zo zal de nadruk

bij een spreekbeurt van een 8-jarige leerling vooral op het tonen van spreekdurf liggen, terwijl een 14-jarige leerling daarnaast ook kennis over het onderwerp waarover wordt gesproken zal moeten laten zien en een 16-jarige leerling de kunde om een helder mondeling betoog op te bouwen.

Niet-lineaire ontwikkeling

De ontwikkeling van taalcompetentie is een geleidelijk proces dat niet lineair is en bij elke leerling ook anders verloopt. In elke fase van de ontwikkeling wordt de talige kennis uitgebreid, worden nieuwe talige vaardigheden verworven en worden taalattitudes gevormd en versterkt. De ontwikkeling van taalcompetentie is nooit af, er is geen eindpunt. Wel kunnen beheersingsniveaus geformuleerd worden die eventueel ook aan leerjaren of scharniermomenten in het onderwijs kunnen worden gekoppeld. Deze beheersingsniveaus kunnen leraar en leerling inzicht geven in de ontwikkeling en leeropbrengsten van de leerling. Van belang daarbij is het besef dat er altijd kinderen en jongeren zullen zijn die onder, op, of boven deze niveaus presteren, vanwege het non-lineaire karakter van taalcompetentieontwikkeling.

1.2 Toetsen

In de visie van de Taalunie is toetsen het gericht verzamelen en interpreteren van informatie over wat leerlingen op een bepaald moment in hun schoolloopbaan kennen en kunnen met als doel de ontwikkeling en het leren van leerlingen te stimuleren en te ondersteunen. Toetsing kent vele vormen, die zich van elkaar onderscheiden naar (a) gebruiksdoel, (b) breedte en diepte van te meten competenties en (c) impact. Zo wordt onder meer een onderscheid gemaakt tussen ‘formatief - summatief’, ‘gestandaardiseerd - niet-gestandaardiseerd’ en ‘leidend tot high-stakes of low-stakes beslissingen’. Welke vorm op welk moment meer of minder passend is, is afhankelijk van het doel dat met de toetsing wordt beoogd.

Zo vraagt het beoordelen of een leerling een specifieke leerinhoud al wel onder de knie heeft om een andere evaluatie-aanpak (en dus een ander soort toets) dan bijvoorbeeld het beoordelen van een leerling in het kader van doorstroom naar een volgend leerjaar of in het kader van diplomering. En wanneer het de bedoeling is om leeropbrengsten op schoolniveau te gaan meten of de effectiviteit van onderwijsbeleid, zijn nog weer andere soorten van toetsen nodig. Goed toetsen is dus een voortdurend afwegen welke toets(vorm) op welk moment het meest passend is gegeven het beoogde doel.

Daarnaast speelt verantwoord gebruik van de resultaten een belangrijke rol. Sommige toetsvormen lenen zich beter om uitspraken te doen op leerlingniveau, andere zijn meer geschikt om uitspraken te doen op het niveau van het schoolsysteem. Wanneer daar onvoldoende aandacht voor is, is er sprake van zgn. ‘oneigenlijk gebruik’ van toetsen, en dreigen (grote) gevolgen, voor de leerling, de leraar, de school, voor de kwaliteit van het onderwijs, voor burgers en de samenleving.

1.3 Centraal toetsen

Een specifieke vorm van toetsen is centraal toetsen. In de visie van de Taalunie gaat het bij kwaliteitsvol centraal toetsen om een gemeenschappelijk ontwikkeld toetsprogramma, dat uit meerdere toetsen kan bestaan, en zich richt op afgesproken sectoren van het onderwijs. Van belang bij centraal toetsen is dat de toetsen die worden gebruikt degelijk geconstrueerd zijn (i.e. ‘valide’ en ‘betrouwbaar’; *fit-for-purpose*), zorgvuldig worden afgenomen en bruikbare informatie opleveren om de kwaliteit van het onderwijs en het onderwijsbeleid te kunnen analyseren, evalueren en, waar nodig, bij te sturen. Kwaliteitsvol centraal toetsen betekent dus aandacht hebben voor validiteit (de toetsing meet wat ze beoogt te meten), standaardisering (de

inhoud van de toetsen en de omstandigheden waarin de toetsen worden gemaakt zijn voor iedereen hetzelfde), normering (de resultaten op de toets worden gewogen ten aanzien van een norm) en reductie van bias (de toets bevoordeelt of benadeelt niet op grond van aspecten die niets te maken hebben met datgene wat gemeten wordt, bv. demografische kenmerken).

Centraal toetsen kan veel brengen, maar een verkeerde insteek of oneigenlijke inzet brengt ook grote risico's met zich mee. Visie en zorgvuldigheid zijn daarom van cruciaal belang.

In wat volgt, wordt toegespitst op hoe centraal toetsen van betekenis kan zijn voor het onderwijs Nederlands. Wat is nodig opdat centraal toetsen een instrument zou kunnen zijn om de ontwikkeling van taalcompetentie in het Nederlands te bevorderen? Wat zijn daarbij de bepalende principes? En wat betekenen ze voor de constructie van toetsen, voor de beoordeling van prestaties en voor de rapportage over en het gebruik van de resultaten?

2 Centraal toetsen en de ontwikkeling van taalcompetentie

Centrale toetsen kunnen als instrument dienen om de taalcompetentieontwikkeling van leerlingen te bevorderen. Dat is mogelijk wanneer ze zo zijn ontworpen dat ze gericht zijn op het verzamelen van bruikbare informatie over hoe de taalcompetentie van leerlingen zich ontwikkelt en wanneer ze worden ingezet met als expliciet doel om het taalleren van leerlingen te stimuleren. Centrale toetsen Nederlands doen dat niet zonder meer. Naast de hierboven genoemde, algemene kwaliteitscriteria bij centraal toetsen (zie: 1.3), zijn vier principes bepalend of centrale toetsen ook daadwerkelijk bijdragen aan de taalcompetentieontwikkeling van leerlingen: ‘authenticiteit’, ‘relevantie’, ‘toegankelijkheid’ en ‘ontwikkelingsgerichtheid’. De mate waarin er gecombineerd aandacht voor deze principes is en er mee rekening wordt gehouden, is bepalend voor de mate waarin de centrale toetsen de taal(competentie)ontwikkeling van leerlingen kunnen stimuleren.

Onderstaand worden deze vier principes nader geduid, gevolgd door een beschrijving van wat ze betekenen voor de toetsconstructie, de toetsafname, de rapportage en het gebruik van de toetsresultaten.

2.1 Bepalende principes

Authenticiteit

Authenticiteit is hét kernelement van een op de leerling gericht centraal toetsprogramma dat taalcompetentie toetst. Hoe échter (realistischer)

de toetsen aanvoelen voor de leerling en hoe sterker authenticiteit is geoperationaliseerd op taak- en toetsniveau, in de afname en in de beoordeling, hoe beter het toetsprogramma taalcompetentieontwikkeling zichtbaar kan maken.

Van authenticiteit op taakniveau is sprake als de taaltaken die deel uitmaken van het toetsprogramma een afspiegeling zijn van de taaltaken waarmee leerlingen in hun dagelijkse leven geconfronteerd (kunnen) worden. Voorop in een kwaliteitsvol centraal toetsprogramma dat taalcompetentie toetst, horen dus taaltaken te staan die representatief zijn voor de leefwereld van de leerlingen, en daarmee ook herkenbaar voor hen zijn, omdat ze overeenstemmen met wat leerlingen op het moment van toetsing in hun leven meemaken of ervaren. Hoewel taaltaken idealiter authentiek zijn, moeten ze ook construct-relevant zijn. Dat impliceert dat de kennis, vaardigheden en attitudes die de toets beoogt te meten ook daadwerkelijk gemeten worden op het niveau van de beoogde doelgroep.

Van authenticiteit op toetsniveau is sprake als het toetsprogramma de leerling alle kansen biedt om taalcompetentie *in de volle breedte* te laten zien. Wie taalcompetentie wil meten en zicht wil krijgen op hoe taalcompetentie zich op leerlingniveau ontwikkelt, kan zich dan ook niet beperken tot het toetsen van één of enkele deelaspecten van taal of taalcompetentie (bv. alleen maar lezen of alleen maar schrijven), maar zal zich op het geheel van

taal en taalcompetentie moeten richten. Een toetsprogramma dat de ontwikkeling van taalcompetentie in kaart wil brengen, moet dan ook zo worden ontwikkeld dat leerlingen de kans krijgen om te laten zien dat zij gepast en doelgericht talig kunnen handelen in een gegeven context of situatie. Dat impliceert dat de toetsing taalcompetentie *als geheel* moet representeren. Om dit ook praktisch te kunnen realiseren, is een afgesproken kader van (authentieke) taaldoelen en contexten nodig die in elk geval in toetstaken aan bod moeten komen. Op die manier ontstaan de beste kansen om de authenticiteit van toetsen op een goede manier te borgen.

Authenticiteit in de beoordeling vraagt om een blik waarbij niet alleen wordt gekeken of leerlingen bepaalde kenniscomponenten of specifieke (deel)vaardigheden beheersen, maar ook naar of zij in staat zijn om, in een specifieke context of situatie, doelgericht en adequaat talig te handelen. Een centraal toetsprogramma dat taalcompetentie meet, dient gebaseerd te zijn op een onderbouwd idee van hoe taalcompetentie zich ontwikkelt. Het is van belang dat ook het kader voor het beoordelen van de resultaten van toetsen daarop gebaseerd is. Alleen dan is het mogelijk om een eerlijke uitspraak te kunnen doen over de talige adequaatheid van de taalhandelingen van leerlingen.

Tot slot is het bij authentiek toetsen van belang dat de regels en randvoorwaarden die bij de toetsafname voor de leerlingen gelden zoveel mogelijk overeenstemmen met hun werkelijkheid. De afname moet leerlingen alle ruimte bieden hun ware kunnen te tonen en tegelijk de beoogde praktijkomstandigheden van taalbekwaamheid dekken. Versturende factoren moeten zoveel mogelijk worden uitgeschakeld. Bijvoorbeeld: leerlingen die in het 'echte leven' hulpmiddelen (zoals voorleessoftware) nodig hebben om talig te kunnen functioneren, moeten die hulpmiddelen ook tijdens de toetsing kunnen inzetten. Enkel dan

krijgen zij een kans om taalcompetentie te laten zien.

Relevantie

Centrale toetsen Nederlands kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van taalcompetentie als leerlingen toetsen ook als relevant beschouwen. Dat betekent dat ze toetsen percipiëren als een opdracht die ze weliswaar verplicht moeten uitvoeren, maar die vooral betekenisvolle inzichten en informatie voor hen oplevert. Inzicht in en overtuiging van de relevantie van toetstaken en -resultaten kan de betrokkenheid van leerlingen bij hun leerproces stimuleren. Dat is belangrijk: het is immers de leerling zelf die finaal beslist over de mate van inspanning om de eigen taalcompetentie (verder) te ontwikkelen. Het spreekt voor zich dat er grote verschillen zijn in wat leerlingen belangrijk en relevant vinden. Door enige mate van keuzevrijheid in toetsen in te bouwen (bijvoorbeeld door leerlingen de keuze te laten tussen verschillende taaltaken die exact hetzelfde toetsen) kan daarop worden ingespeeld.

Nauw verbonden met relevantie is motivatie. Wanneer leerlingen taaltoetsing als relevant beschouwen, stijgen de kansen dat ze ook meer gemotiveerd zullen zijn en zich uitgedaagd zullen voelen om taalcompetentie te laten zien. Uiteraard zal niet elke leerling gemotiveerd kunnen worden door een toets, hoe kwaliteitsvol die ook is en hoezeer die ook als relevant wordt ervaren. Dat kan ook nooit het streven zijn. Wat voor taalcompetentieontwikkeling van belang is, is dat leerlingen geen weerzin ontwikkelen tegenover het (centraal) toetsen van taal en vooral niet tegenover het zich ontwikkelen in taal.

Relevantie is niet alleen een belangrijk principe op leerlingniveau, maar ook op school- en beleidsniveau. Toetsing is relevant voor leraren, schoolleiders en beleidsmakers als zij de toetsen als nuttig beschouwen. Daarvan is sprake als het toetsprogramma bruikbare en betekenisvolle

informatie oplevert die aanleiding vormt voor gezamenlijke reflectie op de kwaliteit van het eigen handelen, met het doel dat te verbeteren ten behoeve van de ontwikkeling van de taalcompetentie van de leerling, en op de kwaliteit van het onderwijs en het onderwijsbeleid.

Toegankelijkheid

Naast authenticiteit en relevantie is ook toegankelijkheid een bepalend principe voor een centraal toetsprogramma Nederlands dat zich richt op taalcompetentie. Het is namelijk van belang dat toetsen toegankelijk zijn voor verschillende doelgroepen. Dat impliceert dat de toetsen geen systematische construct-irrelevante belemmeringen opwerpen voor leerlingen om hun taalcompetentie te laten zien. De toetsen moeten met andere woorden de nodige hulpcondities kunnen bieden zodat de te maken taaltaken uitvoerbaar zijn voor iedereen en de toetsen in elk geval een uitspraak kunnen doen over wat een leerling op dat moment kan.

De vorm en mate van hulp die een leerling nodig heeft om een taak tot een goed einde te kunnen brengen, maakt bovendien idealiter deel uit van de toetsrapportage, omdat het relevante informatie biedt over wat leerlingen nodig hebben om te laten zien in hoeverre hun taalcompetentie is ontwikkeld.

Ontwikkelingsgerichtheid

Evenzeer van belang als principe voor centrale toetsen Nederlands is ontwikkelingsgerichtheid. Om de ontwikkeling van taalcompetentie van leerlingen te kunnen stimuleren, is het belangrijk dat de toetsen bruikbare informatie genereren. Informatie waar zowel de leerling als de leraar concreet mee aan de slag kunnen om de taalcompetentieontwikkeling van de leerling verder te versterken. Toetsen brengen dit soort informatie alleen maar voort wanneer criteriumgerelateerd wordt gemeten. Dat

betekent dat bij het interpreteren van de toetsresultaten wordt gekeken naar hoe de leerling presteert ten opzichte van vooraf bepaalde en helder gecommuniceerde criteria. Criteria die gekoppeld zijn aan ankerpunten in taalcompetentieontwikkeling, en die inzichtelijk maken hoe deze ankerpunten zich van elkaar onderscheiden en daardoor laten zien welke ontwikkellijn een leerling doormaakt. Daarnaast is in dit verband belangrijk dat er bij rapportage van de toetsresultaten rekening mee wordt gehouden dat de ontwikkeling van taalcompetentie bij elke leerling een eigen ontwikkellijn volgt. Een ontwikkellijn die in kaart gebracht en besproken moet worden, willen toetsen een duurzaam instrument zijn voor taalcompetentieontwikkeling.

2.2 Implicaties

Bovengenoemde principes zijn niet vrijblijvend, maar hebben belangrijke implicaties voor de toetsconstructie, de beoordeling, de rapportage van resultaten, en het gebruik van resultaten.

Samen impliceren de vier principes de ontwikkeling van *rijke* toetsen: toetsen die vertrekken vanuit levensechte, functionele taaltaken en een beroep doen op het inzicht en het reflectief en analytisch vermogen van leerlingen. Toetsen waarbij het niet uitsluitend gaat om reproductie van kennis en vaardigheden, maar die leerlingen uitnodigen en (graag ook) motiveren om te laten zien hoe ze functioneren in een realistische en voor hen herkenbare context.

Voor de toetsconstructie betekenen de principes dat de toetsen die worden ontwikkeld zich niet kunnen beperken tot gesloten taaltaken, maar een uitgebalanceerde mix van taaltaken moeten bieden, die, naarmate de ontwikkeling van leerlingen vordert, een steeds geavanceerder niveau hebben.

Doordat de principes aanzetten tot gebruik van open taaltaken werken ze impliciet ook door in de beoordeling. Open taaltaken scoren is immers geen sinecure en stelt hoge eisen aan training en professionaliteit van beoordelaars. Om die reden is het wenselijk, zelfs noodzakelijk, dat de prestaties naar aanleiding van de open taaltaken worden beoordeeld door professionele beoordelaars. Dat betekent: beoordelaars die werken aan de hand van een vooraf vastgesteld scoringskader en getraind zijn in het systematisch toepassen van de criteria in dat kader.

Behalve in de constructie en de beoordeling werken de principes ook door in de rapportage. Die hoort feedback te genereren waarmee leraren de ontwikkeling van taalcompetentie van hun leerlingen verder kunnen brengen. Dat veronderstelt niet alleen competente rapporteurs, maar ook bekwaamheid van leraren om de resultaten die worden gerapporteerd correct te duiden (*toetsgeletterd*) en zinvol te gebruiken ter versterking van hun onderwijs (*handelingsbekwaam* zijn).

Het is belangrijk om in dit verband te herhalen dat de waardering van de resultaten op centrale toetsen – en dus ook op centrale toetsen Nederlands – niet afhankelijk kan en mag zijn van de resultaten van andere leerlingen. Wel integendeel. Willen toetsen bijdragen aan de ontwikkeling van taalcompetentie van leerlingen, dan behoren de resultaten inzicht te geven in de individuele ontwikkeling van een leerling: hoe presteert een leerling in vergelijking met eerdere prestaties, en hoe verhouden die prestaties zich ten opzichte van de taalleerdoelen die zijn gesteld in een doorlopende leerlijn? Voor de rapportage betekent dit dat de resultaten in eerste instantie op leerlingniveau worden gerapporteerd. Dat neemt niet weg dat het wenselijk kan zijn om de resultaten eveneens te aggregeren naar schoolniveau ten behoeve van schoolontwikkeling en naar het niveau van het schoolsysteem, voor

het evalueren en/of opstellen van regionaal of landelijk beleid. Belangrijk in deze is dat ook voor de hogere aggregatieniveaus geldt dat de feedback die wordt gegenereerd zicht geeft op de positie van leerlingen ten opzichte van de vastgestelde taalleerdoelen, en niet op de positie van leerlingen ten opzichte van elkaar. Los van het niveau waarop men gaat aggregeren, van belang is dat de taalontwikkeling van individuele leerlingen voorop blijft staan, en dat de vier principes die in deze tekst worden beschreven, leidend blijven.

3 Beleidsaanbevelingen

De centrale boodschap in deze tekst, namelijk dat het doel van centrale toetsen Nederlands in eerste instantie moet zijn dat ze bijdragen aan de ontwikkeling van de taalcompetentie van leerlingen, heeft een aantal belangrijke implicaties, zoals hierboven is beschreven. Om een instrument te kunnen zijn dat taalcompetentie bevordert, is het van belang dat de toetsen degelijk ontworpen zijn, zorgvuldig worden afgenomen en beoordeeld, en onderwijsondersteunend kunnen worden gebruikt. Bijkomend van belang is dat ze voldoen aan vier belangrijke principes: ze moeten authentiek zijn, relevant, toegankelijk voor alle leerlingen en gericht op taalcompetentieontwikkeling.

In wat volgt, worden deze implicaties vertaald naar drie aanbevelingen die ertoe kunnen bijdragen dat centrale toetsen Nederlands taalcompetentie bevorderen en daarmee een bijdrage leveren aan de kwaliteit van het onderwijs Nederlands en het leren van elke leerling. De aanbevelingen richten zich in eerste instantie tot beleidsmakers, maar zijn daarnaast ook relevant voor al wie betrokken is bij de ontwikkeling en afname van centrale toetsen en bij de rapportage van toetsresultaten en de communicatie erover.

Aanbeveling 1 – Stimuleer het gebruik van toetsresultaten in functie van leren en ontwikkeling

De resultaten op degelijk ontwikkelde centrale toetsen Nederlands dragen informatie in zich die bruikbaar kan zijn voor het onderwijs. Wil centraal toetsen bijdragen aan de ontwikkeling van taalcompetentie en het nastreven van een samenleving met taalcompetente burgers, is het dus van belang dat het toetsen niet een doel op

zich is, maar als middel wordt ingezet voor ‘leren’ en ‘ontwikkelen’: van de leerling, de school, en het onderwijsbeleid. Het valt dan ook aan te bevelen om bij het gebruik van centrale toetsen Nederlands in te steken op *assessment for learning*, toetsen om van te leren zodat de toetsing het onderwijs Nederlands kan versterken en verbeteren.

Het bovenstaande impliceert natuurlijk ook bereidheid en mogelijkheid van gebruikers (leraren, schooldirecties en beleidsmakers) om toetsresultaten te gebruiken ten dienste van de ontwikkeling van de taalcompetentie van leerlingen en de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs, en bekwaamheid om die resultaten te interpreteren en er doelbewust naar te handelen. Dat vraagt om blijvende aandacht en inspanningen om de toetsgeletterdheid én de handelingsbekwaamheid van leraren, schooldirecties en beleidsmakers op dat punt aan te scherpen en op peil te houden.

Aanbeveling 2 – Zet in op criteriumgerelateerd toetsen bij het centraal toetsen van Nederlands

Om de ontwikkeling van taalcompetentie van leerlingen in kaart te kunnen brengen met als doel hen in die ontwikkeling te ondersteunen, is het belangrijk dat de resultaten die zij op de toetsen behalen, vergeleken kunnen worden met resultaten die zij eerder behaalden. Op die manier krijgen leerlingen (en hun leraren) zicht op hun leerprogressielijn voor taalcompetentie. Daarbij is het aan te bevelen om in te zetten op

criteriumgerelateerd gebruik van toetsen, waarbij de resultaten van leerlingen niet worden afgezet tegenover de resultaten van leeftijdsgenoten, maar tegenover criteria die voldoende nauwkeurig beschrijven hoe taalcompetentie zich ontwikkelt. Belangrijk is dat bij elk van die mijlpalen ook voldoende tastbare en meetbare niveaubeschrijvingen van adequaat talig handelen worden uitgewerkt die mee de basis kunnen vormen voor het beoordelingskader.

Het bovenstaande impliceert opnieuw handelingsbekwaamheid van leraren. Criteriumgerelateerd (centraal) toetsen levert op zich wel de informatie op die nodig is om taalcompetentieontwikkeling te kunnen bevorderen, maar de kern zit uiteraard in het zinvol aan de slag gaan met die informatie.

Aanbeveling 3 – Beklemtoon het belang van aandacht voor ‘authenticiteit’, ‘relevantie’, ‘toegankelijkheid’ en ‘ontwikkelingsgerichtheid’ in centrale toetsen Nederlands

‘Authenticiteit’, ‘relevantie’, ‘toegankelijkheid’ en ‘ontwikkelingsgerichtheid’ zijn vier bepalende criteria voor het succesvol en kwaliteitsvol centraal toetsen van de ontwikkeling van taalcompetentie. Van authenticiteit is sprake als toetsen de volle breedte van taalcompetentie representeren. Dat betekent dat de toetsen allesomvattend zijn en zich niet beperken tot het meten van enkele geïsoleerde aspecten zoals woordenschat, spelling of leesvaardigheid. De toetsen zijn relevant wanneer de uitkomsten ervan leerlingen verder helpen in hun ontwikkeling, en toegankelijk als ze voor zo weinig mogelijk leerlingen belemmeringen opwerpen om taalcompetentie te laten zien. Van ontwikkelingsgerichtheid is sprake wanneer de toetsen worden ingezet als een middel om van te leren. Wanneer bij de ontwikkeling van centrale toetsen Nederlands te weinig aandacht is voor

deze criteria, of wanneer er onvoldoende zorgvuldig mee wordt omgegaan, bestaat het risico dat toetsing voorbijgaat aan het ultieme doel: bijdragen aan de taalcompetentieontwikkeling van alle leerlingen en daarmee aan hun deelname aan de samenleving. Het belang van deze criteria, kan dan ook niet genoeg worden beklemtoond. Systematische aandacht ervoor verdient dus absoluut aanbeveling.

Referenties

Bij de totstandkoming van deze visietekst is de volgende literatuur gebruikt:

- Acosta, S., T. Garza, H.-Y. Hsu, et al. (2020). "The Accountability Culture: A Systematic Review of High-Stakes Testing and English Learners in the United States During No Child Left Behind". In: *Educ Psychol Rev*, 32, p. 327–352.
- American Educational Research Association, American Psychological Association & National Council on Measurement in Education (2014). *The Standards for Educational and Psychological Testing*. American Psychological Association.
- Blok, H., M. Karssen, J. Meijer & J. Roeleveld (2016). "Over de validiteit van indicatoren voor schooleffectiviteit". In: *Pedagogiek*, 36(1), p. 29-47.
- Brookhart, S. (2011). "Educational assessment knowledge and skills for teachers". In: *Educational Measurement: Issues and Practice*, 30, p. 3–12.
- Elliott S.N., R.J. Kettler, P.A. Beddow & A. Kurz (2011). *Accessible Achievement Tests for all Students. Bridging the Gaps Between Research, Practice, and Policy*. New York: Springer.
- Heij, K. (2021). *Van de kat en de bel. Tellen en vertellen met de eindtoets basisonderwijs*. Tilburg: Tilburg University.
- Hirsch, E.D. (2016). *Why Knowledge Matters: Rescuing Our Children from Failed Educational Theories*. Cambridge MA: Harvard Education Press.
- Jacobs, L.A. (2016). "Dealing Fairly with Winners and Losers in School: Reframing how to Think about Equality of Educational Opportunity 50 Years after the Coleman Report." In: *Theory and Research in Education*, 14(3), p. 313-332.
- Koretz, D. (2017). *The Testing Charade: Pretending to Make Schools Better*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kyriakides, L., B.P.M. Creemers, A. Panayiotou, & E. Charalambous (2020). *Quality and Equity in Education: Revisiting Theory and Research on Educational Effectiveness and Improvement* (1st edition). London: Routledge.
- McCarthy, K.S., T.A. Guerrero, K.M. Kent, L.K. Allen, D.S. McNamara, S.F. Chao, J. Steinberg, T. O'Reilly & J. Sabatini (2018). "Comprehension in a Scenario-Based Assessment: Domain and Topic-Specific Background Knowledge". In: *Discourse Processes*, 55:5-6, p. 510-524, Online raadpleegbaar op: [10.1080/0163853X.2018.1460159](https://doi.org/10.1080/0163853X.2018.1460159).
- OECD (2019). *PISA 2018 Assessment and Analytical framework*. Online raadpleegbaar op: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b25efab8-en/index.html?itemId=/content/publication/b25efab8-en>
- Onderwijsraad (2018). *Toets Wijzer. Naar een eigen(tijdse) wijze van toetsen en examineren*. Den Haag: Onderwijsraad.

Pellegrino, J.W. (2014). "Assessment as a Positive Influence on 21st Century Teaching and Learning. A Systems Approach to Progress". In: *Psicologia Educativo*, 20-2, p. 65-77. Online raadpleegbaar op:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1135755X14000128>.

Penninckx, M., J. Vanhoof, A. Quintelier, S. De Maeyer & P. Van Petegem (2017). *Zicht op leerwinst*. Leuven: Acco.

Popham, W.J. (2001). *The Truth about Testing: An Educator's Call to Action*. Alexandria, Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development.

Sabatini, J.P., E.E. Albro & T. O'Reilly (2012). *Measuring up: Advances in How we Assess Reading Ability*. Lanham: Rowman & Littlefield Education.

Sparks, J.R., Y. Song, W. Brantley & O.L. Liu (2014). "Assessing Written Communication in Higher Education: Review and Recommendations for Next-Generation Assessment". In: *ETS Research Report Series*, 2014(2), p. 1-52.

Stein, Z. (2016). *Social Justice and Educational Measurement*. London: Routledge.

Van den Broek, P., C. Bohn-Gettler, P. Kendeou, S. Carlson & M.J. White (2011). "When a Reader meets a Text: The Role of Standards of Coherence in Reading Comprehension." In: M.T. McCrudden, J.P. Magliano & G. Schraw. *Text relevance and learning from text*. Greenwich, CT: Information Age Publishing. p. 123-139.

Vanhooren, S., C. Pereira & M. Bolhuis (2017). *Iedereen taalcompetent. Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Sanders, P. (2011; 2017). *Toetsen op School*. Arnhem: Cito.

Begeleiding en advies

Deze visietekst met aanbevelingen kwam tot stand in een nauwe samenwerking tussen het Algemeen Secretariaat van de Taalunie en de werkgroep 'Centraal toetsen van taalcompetentie'. In alfabetische volgorde:

- Paul van den Broek, hoogleraar Education and Child Studies, Universiteit Leiden
- Bart Deygers (voorzitter), universitair docent, Universiteit Gent
- Karen Heij, zelfstandig toetsexpert
- Erik Roelofs, universitair hoofddocent Vakgroep Cognition, Data & Education, Universiteit Twente en zelfstandig toetsexpert
- Gerdineke van Silfhout, leerplanontwikkelaar voortgezet onderwijs, SLO
- Marieke Vanbuel, postdoctoraal onderzoeker, FWO & Universiteit Gent

Colofon

Taalcompetentie getoetst.

Visie op centraal toetsen in het
onderwijs Nederlands

©2022 Algemeen Secretariaat Nederlandse
Taalunie

Tekst: Steven Vanhooren & Carlijn Pereira

Opmaak: Ellen Haksel

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door
middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke
andere wijze dan ook zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any
form, by print, photocopy, microfilm or any other
means without written permission from the
publisher.

Telefoon

+ 31 (0)70 – 346 95 48

E-mail

info@taalunie.org

Bezoekadres

Paleisstraat 9

2514 JA Den Haag

Nederland